

Būsimi pedagogai mokosi dirbti su specialiujų poreikių vaikais. Nauja universiteto programa: pavyzdžiai ir analizė

Daria Rovan, Vlasta Vizek Vidović

Su specialiujų poreikių mokiniais dirba mokyklos psichologai ir mokytojai, igiję atitinkamų įgūdžių. Bet ar psichologijos kurso, dėstomo universitete, pakanka, kad būsimi pedagogai išsiugdę socialinės atsakomybės jausmą ir gebėjimą suprasti kito skausmą?

Iš daugybės problemų, su kuriomis susiduria mokyklos psichologas, pati opiausia išskirtinių poreikių mokinių ugdymas. Kiekvienas mokyklos psichologas turi turėti pagrindinių žinių ir įgūdžių, būtinų tokių mokinių problemoms suprasti, padėti jiems įveikti sunkumus ir lengviau pritaipyti bendraamžių grupėse. Be to, mokyklos psichologas turi žinoti, kaip pagelbėti ir patarti tokių vaikų mokytojams ir tėvams.

Kad veiksmingai panaudotų sukauptas žinias ir įgūdžius, psichologai praktikai turi išmokti atvirai ir jautriai reaguoti į tokių vaikų poreikius ir dvasinį pasaulį. Be to, būtina suvokti problemas, kurias šie vaikai ir jų tėvai stengiasi įveikti kasdieniame gyvenime. Siekdami padėti būsimiems mokyklos psichologams pasirengti tokiems iššūkiams, sudarėme naują ugdymo psichologijos kursą, kurio tema – "Specifinių mokymosi sunkumų turintys vaikai". Šis naujas Zagrebo (Kroatija) universiteto Psichologijos katedros parengtas kursas dės tomas 12 savaitių, po keturias valandas per savaitę.

Anksčiau šio kurso gvildenama tema buvo išskaidyta ir dėstoma dažniausiai tradicinės paskaitos forma standartiniuose raidos psichologijos ir ugdymo psichologijos kursuose. Tačiau mes užsibrėžėme tikslą parengti kursą, kuris ugdytų socialinės atsakomybės sampratą. Tiksliau tariant, norėjome sudaryti programą, kuri padėtų ugdyti studentų gebėjimą įsijausti į kito skausmą, įtvirtintų jų sąmonėje asmens ir visuomenės ryšio bei visuomenės apskritai suvokimą, skatintų aktyvumą ir įgalintų patikrinti savo įsitikinimų tvirtumą praktikoje (Temple ir kt., 2001).

Rengdami šį kursą, rėmėmės patirtimi pagrįsto mokymosi teorija, propaguojančia visuminį mokymosi proceso modelį ir įvairių amžiaus tarpsnių raidos modelį. Abu šie modeliai visiškai atitiko mūsų suvokimą, kaip žmonės mokosi, auga ir tobulėja (Kolb ir kt., 2001). Kaip aiškėja iš pavadinimo, ši teorija pagrindinį dėmesį mokymo procese skiria patirčiai.

Anot patirtimi pagrįsto mokymosi teorijos, mokymasis susideda iš keturių pakopų konkrečios patirties, stebėjimų ir apmąstymų, abstrakčios koncepcijos sukūrimo ir aktyvaus eksperimentavimo, kurios cikliška keičia viena kitą. Remiantis šia teorija, metodas, užtikrinantis aktyvų studentų dalyvavimą kiekvienoje ciklo pakopoje, yra praktinė veikla. Nagrinėjamos problemos pasirinkimas ir analizė – tai abstrakčios koncepcijos kūrimo pakopos veikla, o plėtodami problemos tyrimus, studentai pereina prie aktyvaus eksperimentavimo. Faktų rinkimas iš pirminių šaltinių yra konkrečios patirties įgijimo pakopos veikla, ir ši patirtis skatina poreikį plačiau atsakyti į nagrinėjamus klausimus, o tai – būtina refleksyvių stebėjimų pakopos dalis. Grįsdami gautus rezultatus teoriniu požiūriu ir įvertindami ugdymo politikos reikšmę, mokiniai dar kartą grįžta prie abstrakčios koncepcijos kūrimo pakopos ir taip užbaigia patirtimi paremtą mokymosi ciklą (Kolb ir kt., 2001).

Anot Cowano (1998), svarbiausia šio ciklo funkcionavimo sąlyga yra nuoseklumas pereinant iš vienos pakopos į kitą. Šią užduotį padeda atlikti praktinių mokymo pavyzdžių analizės metodas, nes problemų, su kuriomis susiduria studentai,

seką nustato mokymo pavyzdžių analizės metodologija. Toks darbas leidžia studentams lengviau pereiti iš vienos pakopos į kitą, o perėjimo nuoseklumą garantuoja dėmesio sutelkimas į tikslą mokymo pavyzdžių analizės pabaigą.

Remdamasi daugeliu tyrimų, Kreber (2001) teigia, kad patirtimi pagrįstas mokymasis skatina aukštesniojo lygmens mąstymą ir mokymąsi. Ji pabrėžia, kad taip mokydamasis pats studentas geba įvertinti savo darbo efektyvumą ir pastangas mokytis, taip pat kitus kritinio mąstymo įgūdžius. Kaip tik šie mokymosi tikslai ir turi būti pagrindiniai aukštojo mokslo siekiai, ypač tokiu metu, kai dėl greitos socialinės, politinės ir technologijų kaitos dabartinis mokymosi turinys ir faktinės žinios ateityje neišvengiamai bus pasenusios.

Kurso struktūra

Naujojo kurso tikslai – ugdyti studentų gebėjimą įsijausti į kitą žmogų ir išplėsti priemonių, kaip integruoti specialiųjų poreikių vaikus į normalių vaikų klases, taikymą. Reikia aptarti įvairius požiūrius: specialiųjų poreikių vaikų, jų bendraamžių, mokytojų, mokyklos psichologų ir kitų specialistų.

Be to, siekdami suprasti vaikų, turinčių specifinių mokymosi sunkumų, pasaulį, studentai šiame kurse mokosi nustatyti konkrečių sutrikimų priežastis ir įvertina vaikų poreikius. Jie stengiasi atpažinti, kada reikia psichologo įsikišimo, ir bando parinkti geriausią būdą, kaip šiems vaikams padėti.

Kad mūsų studentai iš tiesų gebėtų suvokti, su kokiais sunkumais realiaame gyvenime susiduria vaikai, turintys mokymosi, emocinių ar elgesio problemų, turėjome pasitelkti kai kuriuos naujus mokymo metodus. Tradicinė mokymo universitete sistema pirmenybę teikia abstrakčioms sąvokoms, o ne konkrečiai patirčiai. Anot Kreber (2001), universiteto pedagogai retai kada kelia tokius tikslus kaip konkretaus įvykio ar įgytos patirties apmąstymas ir nedažnai įvertina, ar nuodugniai suvokta realaus pasaulio medžiaga. Nors apskritai ir pritariama, kad tokie tikslai yra svarbūs, tačiau konkrečiame mokomajame procese jie niekaip neatsispindi.

Nusprendėme įdiegti naują požiūrį. Patirtimi paremtas mokymasis – svarbi mūsų kurso dalis. Todėl ir pasirinkome pavyzdžių analizės metodą. Mes manome, kad atlikdami pavyzdžių analizę mūsų psichologijos studentai susipažins su visais svarbiausiais konkretaus vaiko aspektais. Pavyzdžių analizės metodas reikalauja iš studento išnagrinėti pavyzdį, apibrėžti problemą, įvardyti jos požymius, priežastis ir galimus sprendimo būdus. Galutinis tikslas – pritaikyti teorines žinias realaus gyvenimo atvejui. Be to, Kreber (2001) pažymi, kad pavyzdžių analizės metodas, tinkamai pritaikytas mokymo procese, įtraukia į autentišką patirtimi grįstą mokymąsi, o tai skatina logiškai argumentuoti, kūrybiškai mąstyti ir galiausiai – aktyviau mokytis. Mūsų parengtas kursas susideda iš dviejų tarpusavyje susijusių dalių – teorinės, kurioje studentams suteikiami teorijos pagrindai, padedantys suprasti problemos esmę, ir praktinės, kurioje siekiama šias žinias susieti su praktika.

Teorija kiekvieną savaitę dėstoma paskaitose, suteikiančiose trijų temų pagrindus. Pirmą, aptariame nesugebančių mokytis vaikų integravimo į normalių vaikų klases sunkumus. Antra, nagrinėjame įvairias nesugebėjimo mokytis formas, taip pat ir darbo su įvairiais neįgaliais vaikais metodiką bei vertinimą. Ir galiausiai dėmesį sutelkiame į emocines ir bendravimo problemas, nepamiršdami vertinimo ir elgesio metodikos. Teorinėje kurso dalyje studentams pateikiama schema, kuria jie galės naudotis nagrinėdami specifines pagrindinių temų problemas.

Praktinė kurso dalis buvo sumodeliuota kaip grupės projektas – konkretaus vaiko, turinčio specifinių mokymosi sunkumų (pavyzdžiui, nesugeba susikaupti ir yra itin aktyvus), analizė. Tokia struktūra įgalina studentus mokytis įgyjant patirties nagrinėti specialiųjų poreikių vaikų problemas ir susipažinti su pagrindiniais jų sprendimo būdais. Studentams taip pat privalu išmokti kokybinės analizės metodų.

Taigi praktinės kurso dalies tikslai tokie: projekto planavimas, tyrimas, tyrimo išvadų pristatymas ir pagaliau – grupinio darbo įgūdžiai.

Faktinė medžiaga projektui buvo renkama mokyklose ir atitinkamose specialiosiose įstaigose. Studentai buvo pasiskirstę į nedideles savarankiškas grupes. Dėstytojai kartą per savaitę susitikdavo su medžiagą renkančiais studentais ir aiškino jiems metodologijos bei organizacinius klausimus. Šiuose susitikimuose studentai taip pat galėjo pasidalyti patirtimi su kitų grupelių nariais ir dėstytojais.

Miller ir kt. (1998) pabrėžia, kad geram projektui būdingi šie požymiai:

- 1) sprendžiama problema yra visuomenei tipiška;
- 2) problemą sprendžiant, taikomos studentų mokantis įgytos žinios, įgūdžiai ir nuostatos;
- 3) problemą sprendžia nedidelė grupelė studentų, kurie nė vienas neturi užtektinai žinių ir įgūdžių, kad tai padarytų atskirai, tačiau kurie visi gali prisidėti prie bendro sprendimo;
- 4) sprendimai, kokius pasirinkti tyrimo metodus ir kokias užduotis skirti kiekvienam nariui, priimami su visos grupės pritarimu, o ne mokytojo nurodymu;
- 5) baigiamasis pranešimas turi būti trumpas ir tinkamas pristatyti auditorijoje (kitiems kurso draugams). Turi būti galima įvertinti atitinkamą kiekvieno nario įnašą į projektą, o vertinimo metodai turi tenkinti ir studentus, ir fakulteto dėstytojus kaip pagrįsti ir patikimi.

Šiais nurodymais ir stengėmės vadovautis. Vertindami daromą pažangą, studentai kas savaitę privalėjo pateikti dviejų puslapių pranešimą, kuriame aprašė, ką darė, kokių tikslų pasiekti nepavyko ir kodėl, ką planuoja daryti kitą savaitę, kaip įvaldė grupinį darbą ir kaip apskritai vertina visus rezultatus.

Naujojo kurso projekto įgyvendinimas

Pirmaisiais naujojo kurso dėstytojų metais buvo trys grupelės po keturis studentus. Jos pasirinko tokias pavyzdžių analizės temas: dėmesio stoka ir superaktyvumas; disleksija; nedidelis protinis atsilikimas. Projekto darbas buvo suskirstytas į tris pakopas: planavimas, duomenų rinkimas ir pranešimo rengimas.

Pirmojoje pakopoje studentai, susiskaidę į mažas grupes, pasirinko temas ir visi buvo supažindinti su pavyzdžių analizės metodologija bei teorine pasirinktos temos literatūra. Mūsų, dėstytojų, vaidmuo buvo garantuoti, kad planavimas būtų suderintas su skaitomomis metodologijos paskaitomis, ir stebėti, kokią studentai daro pažangą. Per paskaitas įgiję žinių, studentai galėdavo tuoj pat jas pritaikyti planuodami tyrimus. Kas žingsnis kildavo vis kitų klausimų, ir šios naujos problemos būdavo nagrinėjamos kituose mokomuosiuose seminaruose. Taip mes aprėpėme penkias su pavyzdžių analizės planavimu susijusias temas: kokybinių tyrimo pagrindų nustatymas, tyrimo planavimas, stebėjimas, apklausa ir duomenų analizė.

Pirmas studentų žingsnis šioje pakopoje pasirinkti tyrimų temas. Susipažinę su bendriausiais pavyzdžių analizės metodais stebėjimu ir pokalbiu – jie nustatė duomenų rinkimo būdus. Pavyzdžių analizės planavimas iš apytikslų metmenų virto rūpestingai parengtu smulkiu planu. Tuomet kiekviena grupė pateikdavo galutinį pavyzdžių analizės planą.

Duomenų rinkimo pakopoje mokyklose buvo stebimas konkretus mokinių, vyko pokalbiai su specialistais, kurie dirba su specialiuoju poreikiu vaikais, buvo lankomasi atitinkamose įstaigose. Šiuo metu mes ir toliau stebėjome studentų pažangą. Siekdami koordinuoti duomenų rinkimą, per savaitinius susitikimus nustatydavome konkrečią datą, iki kada surinkti tam tikrus duomenis.

Prieš pradėdama rinkti medžiagą, kiekviena grupelė pasirinkdavo konkretų vaiką, turintį tokių mokymosi problemų, kurias grupelė norėjo patyrinėti. Tuomet

studentai mokykloje dvi dienas stebėdavo to mokinio elgesį, santykius su mokytojais ir bendraamžiais. Stebėjimai buvo ypač sutelkti į konkretų elgesį, susijusį su tiriamą tema. Baigę stebėti, studentai apklausdavo mokytojus ir mokyklos psichologą, norėdami sužinoti jų požiūrį į šio vaiko problemas. Per apklausą studentai ypač domėjosi, kokius metodus pasitelkę mokytojai ir psichologai stengiasi priėti prie tokių vaikų ir daryti jiems įtaką.

Kad dar nuodugniau suvoktų šiuos klausimus, studentai lankydavosi atitinkamoje įstaigoje, kuri specializuojasi nagrinėdama pasirinkto vaiko problemas. Apklausdami psichologą nagrinėjamos srities ekspertą, surinkdavo informaciją apie specializuotos įstaigos siūlomas diagnostikos ir gydymo galimybes.

Per savaitinius susitikimus buvo malonu matyti, kad visiems studentams gana gerai pavyko įsijausti į tiriamo mokinio pasaulį. Apie tokius vaikus studentai kalbėdavo labai susijaudinę: "Visi klasės vaikai labai artimi, visi kartu žaidžia, tik MŪSŲ Lana visuomet nuošalyje". Studentams nuoširdžiai rūpėjo, kad šiems vaikams teikiama per mažai paramos ir kad jų galimybės gauti atitinkamą priežiūrą labai ribotos.

Paskutinės projekto pakopos – parengti ir pristatyti pranešimą – tikslas buvo susieti visą turimą informaciją ir panaudoti ją analizuojant pasirinktą problemą. Jei tyrimai tinkamai suplanuoti, parengti tokią ataskaitą yra nesunki, bet vis dėlto svarbi užduotis, Visos grupelės pateikė puikiai parašytus pranešimus ir labai rūpestingai pasirengė juos pristatyti. Studentai parodė nuodugną pasirinktos problemos supratimą ir nuoširdų įsijautimą į vaikų, turinčių mokymosi sunkumų, pasaulį. Taip pat reikia pažymėti, kad visų studentų darbai buvo gana kūrybiški. O ypač didelį įspūdį padarė tai, kad jie naudojo ne tik mūsų pasiūlytais metodais (stebėjimais ir pokalbiais), bet ir savo sugalvotais pavyzdžių analizės būdais (planavimo metodas dirbant su nesugebančiu išlaikyti dėmesio ir superaktyviu vaiku, diktavimo metodas dirbant su disleksijos sutrikimą turinčiu vaiku, socialinių įgūdžių diegimas protiškai atsilikusiam vaikui).

Visuose pranešimuose studentai pateikė ne tik savo, bet ir mokytojų, tėvų, atitinkamų specialistų požiūrį į konkretų vaiką. Remdamiesi švietimo ir sveikatos apsaugos politika, jie taip pat analizavo visuomenės reakciją į šias problemas. Štai viena iš studentų išvadų: "Dirbdami prie šio projekto, geriau perpratome sunkumų turinčių vaikų rūpesčius, ypač protiškai atsilikusių vaikų integravimą į normalių vaikų klases. Atskleidėme daugybę problemų, su kuriomis kasdien susiduria šie vaikai, jų tėvai ir dirbantys su jais specialistai. Priimti šiuos protiškaai ar kitaip neįgalius žmones su pagarba, supratimu ir neatskirti jų nuo visuomenės – visų mūsų – tiek atskirų individų, tiek visuomenės – pareiga".

Grupinio darbo pakopoje studentai buvo skatinami apmąstyti pasiektą pažangą, laimėjimus ir grupės narių tarpusavio supratimą bei ryšius. Kad jie geriau suvoktų grupinės veiklos specifiką, mes pageidavome stebėti ir užsirašyti, ką grupė nuveikė kiekviename etape. Mūsų įsitikinimu, šie įgūdžiai taip pat labai pravers jų profesiniame gyvenime ateityje.

Kurso įvertinimas

Vertindami praktinių pavyzdžių analizės projektų ir pristatymų kokybę, galėjome daryti išvadą, kad mūsų parengtas kursas pavyko. Tačiau ši išvada būtų negalutinė, jeigu joje nebūtų buvę pasiremta ir pačių studentų nuomone. Ne tik teiravomės, ar studentams šis kursas patiko ir buvo naudingas, bet taip pat norėjome sužinoti, kokiam kurso modeliui jie teikia pirmenybę: šiam į praktiką orientuotam ar tradiciniam.

Vertinimas susidėjo iš keturių dalių: reikėjo įvertinti kurso struktūrą ir paskaitų organizavimą; motyvaciją ir mokymosi galimybes; ryšius su ugdymo proceso dalyviais (dėstytojais ir kitais studentais) ir galiausiai – apskritai visą kursą. Kiekvienas studentas turėjo įvertinti du kursus: mūsiškį ir pasirinktą tradicinį.

Kurso struktūra ir paskaitų organizavimas buvo įvertinti labai gerai, nepalyginti geriau nei tradicinių kursų. Tai mūsų pastangų apibrėžti kurso tikslus, suplanuoti struktūrą ir parengti atitinkamą medžiagą rezultatas. Kadangi kurso reikalavimai buvo labai griežti, užduočių seką suplanavome labai kruopščiai. Ir mūsų pastangos davė vaisių: „Man ypač naudinga pasirodė tai, kad kiekvienoje konkreto darbo pakopoje labai tiksliai žinojome, ką daryti. Nustatyti konkretūs tarpinių užduočių atlikimo terminai nepaprastai palengvino darbą“.

Antroje vertinimo dalyje studentų teiravomės apie motyvą ir mokymosi galimybes. Ir vėl sulaukėme labai palankių nuomonių. Dauguma punktų buvo įvertinti geriau nei tradicinių kursų. Ypač maloniai nudžiugino tai, kad studentai aukščiausiu balu įvertino teiginį, jog „atsipirko pastangos lankyti paskaitas ir atlikti užduotis“.

Vertinant „santykius su ugdymo proceso dalyviais“, išryškėjo dvi skirtingos tendencijos. Buvo aukštai įvertinti santykiai su dėstytojais, tuo tarpu grupinis darbas gero įvertinimo nesulaukė. Mat siekdami, kad studentai geriau pajustų darbo atmosferą ir pasirengtų tikram gyvenimui, grupes sudarėme atsitiktinai, neatsižvelgdami į niekieno norus. Studentai tokiu suskirstymu buvo labai nepatenkinti, bet vis dėlto pripažino, kad įgijo naujų grupinio darbo įgūdžių ir pamatė tiek geruosius, tiek bloguosius tokio darbo ypatumus: „Dalyvaudamas šiame projekte, turėjau progą dirbti atsitiktinai sudarytoje grupėje ir patirti visus tokio darbo trūkumus bei sunkumus (suderinti savo tikslus su kitų grupės narių siekiais)“.

Paskutinėje vertinimo dalyje studentai pareiškė apskritai esą labai patenkinti kursu, ir vėl kur kas labiau nei kitais tradiciniais. Jie pabrėžė, kad projektui turėjo skirti papildomo laiko („Palyginti su kitais, šiam kursui prireikė daugiau pastangų ir laiko: trys valandos paskaitų per savaitę, o kur dar duomenų rinkimas, kuris atėmė iš manęs beveik visą laisvalaikį“), bet vis dėlto buvo įsitikinę, kad šios pastangos atsipirko. Kursas jiems pasirodė vertingiausias tuo požiūriu, dėl kurio ir nutarėme rengti patirtimi paremtą programą:

„Pagaliau darėme tai, kuo galėsime pasinaudoti ateityje“.

„Susidūrėme su realiu atveju ir problemomis, apie kurias iki šiol tik kalbėjome“.

„Mano nuomone, vertingiausia šiame kurse yra patirtis, įgyta renkant duomenis ir planuojant tyrimą, ir nors tam prireikė daug pastangų ir laiko, buvo nepaprastai naudinga. Esu labai patenkinta naujomis žiniomis ir patirtimi“.

Svarbu, kad studentai pripažino patirtimi pagrįsto mokymosi vertę, nors ir turėjo daug daugiau paplušėti. Jie įvertino ir mūsų, dėstytojų, pastangas: „Norėčiau pagirti, kad šis kursas labai kūrybiškai suplanuotas. Tai kai kas visiškai nauja, naujas požiūris į mokymą“.

Išvada

Įvertinome ir savo darbo šiame projekte rezultatus.

- Darbas bendrame projekte skatina studentus aktyviai mokytis. Jie nuodugniau susipažįsta su temomis ir geriau perpranta socialines problemas.
- Grupinis darbas – vertinga studentų patirtis. Jis supažindina su atitinkamais organizaciniais klausimais ir profesiniais vaidmenimis bei galimais ateities sunkumais.
- Būdami į praktiką orientuoti kurso dėstytojai, galėjome geriau pažinti studentus, jų poreikius, gebėjimus, motyvą ir vertybes.

Remdamiesi savo stebėjimais, studentų pažanga ir pateiktais kurso vertinimais, ateityje rengiamės kurse kai ką pakeisti, kas turėtų paskatinti ir motyvą, ir

mokymąsi. Kadangi studentams labai nepatiko atsitiktinis skaidymas į grupes, ateityje nutarėme leisti dalyviams patiems pasirinkti grupę. Studentų diskusijas sukėlė ir tai, kad jie negalėjo įvertinti savo kolegų darbo. Todėl ketiname parengti anoniminio vertinimo sistemą, kuri leistų grupelės nariams įvertinti konkretų savo kolegų indėlį į bendrą darbą.

Ir galiausiai dar svarstoma, ar nereiktų pakeisti paties kurso statuso. Mat iš pradžių jis buvo pasiūlytas kaip pasirenkamasis. Bet kadangi rengiamasi reformuoti katedros mokomąją programą (kai kurių specialybių mokslą ketinama pratęsti iki penkerių metų), studentams, pasirinkusiems mokyklos psichologo profesiją ar ugdymo psichologijos specializaciją, šis kursas gali tapti privalomas.

Literatūra

Cowan, J. (1998). *On becoming an innovative university teacher*. Buckingham, UK: SRHE and Open University Press.

Kolb, D. A., Boyatzis, R. E., & Mainemelis, C. (2001). Experiential learning theory: Previous research and new directions. In R. J. Sternberg & L. Zhang, *Perspectives on thinking, learning and cognitive styles* (p. 227-248). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Kreber, C. (2001). Learning experientially through case studies? A conceptual analysis. *Teaching in Higher Education*, 6 (2),217-228.

Miller, A. H., Bradford, W. 1., & Cox, K. (1998). *Student assessment in higher education*. London: Kogan Page.

Temple, C. et al. (2001). *Strategies for use across the curriculum*. New York: Open Society Institute-RWCT project.

Dana Rovan, Vlasta Vizek Vidović - Zagrebo (Kroatija) universiteto Filosofijos fakulteto Psichologijos katedros dėstytojos.
